

RECENZIE

**Nadia-Cerasela Aniței, *Lecții de drept internațional privat român*,
Editura Lumen, Iași, 2015, 229 pagini.**

Călina JUGASTRU*

Studiul complex al raporturilor juridice cu element de extraneitate a intrat, începând cu anul 2011, într-o etapă nouă, calitativ diferită și superioară, care situează România într-o nouă ambianță, caracterizată de o viziune europeană integratoare. Pe fondul unui istoric de reglementări deficitare ale elementului de extraneitate în dreptul privat, noul Cod civil este garanția edificiului profund reformat al dreptului internațional privat român.

Aceste considerații sunt premisa cu care debutează lucrarea *Lecții de drept internațional privat român*, publicată la editura Lumen din Iași, în anul 2015. Autoarea, Prof. dr. Nadia-Cerasela Aniței, este o bună cunoscătoare a temelor de interes în dreptul internațional român și comparat. Experiența multiplă de cercetător și, deopotrivă, de cadru didactic, ne înfățișează *Lecțiile de drept internațional privat* ca un instrument indispensabil studenților și masteranzilor în drept, dar și specialiștilor interesați de evoluțiile naționale și europene ale raporturilor cu element de extraneitate.

Studiul introductiv al ramurii dreptului internațional privat (din perspectiva denumirii, apropierea de alte ramuri de drept privat și de drept public), analiza raportului juridic cu element străin (sub aspectul definirii elementului de extraneitate și desprinderii trăsăturilor caracteristice ale acestuia) este urmat de descrierea detaliată a obiectului dreptului internațional privat. Autoarea acordă atenție atât problemelor îndeobște dezbătute în lucrările de gen (definirea noțiunii de obiect, delimitarea sferei raporturilor de drept internațional privat), cât și situațiilor care se află la confluența dreptului public cu dreptul privat. Chestiunile prealabile în litigiile de drept public, latura civilă a procesului penal și sancțiunile civile – reprezintă cazuri în care se ține seama de legea străină, fără ca aceasta să se aplice în calitate de *lex causae*. Chiar dacă elementul de extraneitate este prezent în situații de tipul celor menționate, nu se pune problema generării unor conflicte de legi în timp și spațiu.

În rândul aspectelor care particularizează lucrarea se înscriu și dezbaterile privind relația dreptul internațional privat-dreptul intertemporal și dreptul internațional privat european. Analizând *Ghidul practic privind dreptul internațional privat european*, autoarea opinează în sensul că instrumentele dreptului european își pun amprenta asupra dreptului conflictual din triplă perspectivă: competența instanțelor de judecată în materii private cu implicații transfrontaliere; legea aplicabilă raportului juridic cu element de extraneitate; eficacitatea hotărârilor pronunțate de un stat membru, pe teritoriul unui alt stat membru. În temeiul prevederilor Tratatului de la

Amsterdam și ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, statele membre își pot exercita competența numai în măsura în care Uniunea Europeană nu își exercită, ea însăși, competențele. Instrumentele europene se extind în tot mai multe domenii de reglementare, iar competența legislativă a statelor membre rămâne, în domeniile respective, în plan secund.

Natura, autonomia și metodele dreptului internațional privat sunt evocate în câteva pagini care traversează istoricul relevant al ramurii/ disciplinei/ științei dreptului internațional privat. Considerat, de unii, parte integrantă a dreptului public ori a dreptului civil sau, de alții, ramură de drept internațional, dreptul internațional privat se dovedește a fi autonom – cu propriul obiect și cu propria metodă de reglementare – intern și bine articulat, în sfera conflictelor de legi și a conflictelor de jurisdicții. Argumentele pertinente, enumerate și dezvoltate logic, însoțesc fiecare problemă, cu concluzia unui drept internațional privat care se diferențiază net de oricare altă ramură a dreptului român intern.

Norma conflictuală face obiectul unui studiu de detaliu, fiind legitimată de rolul său în contextul raporturilor juridice transfrontaliere. Norma conflictuală determină câmpul de aplicare al dreptului intern și al dreptului străin, ținând seama de coexistența unor sisteme juridice de valoare egală, expresie a unor suveranități de stat egale. Analiza privește normele conflictuale unificate, aflate în convenții internaționale la care România este parte, precum și principalele acte normative ce conțin norme ce interesează dreptul internațional privat. Cu exemplificări constante ale instituțiilor descrise, sunt examinate structura normei conflictuale, tipurile de norme conflictuale, insistându-se pe principiile de determinare a sistemului de drept căruia îi aparțin normele conflictuale. Regula (aplicarea normelor conflictuale ale forului) și excepțiile (retrimiteria și arbitrajul internațional) sunt examinate prin prisma tratatelor internaționale în materie, a jurisprudenței române și străine, precum și a normelor unificate din regulamentele europene. Toate punctele de legătură dau expresie viziunii noi a Codului civil român, iar sublinierea necesară privește elementele de noutate.

Față de vechea reglementare a Legii nr. 105/1992, primează voința părților (*lex voluntatis*) și reședința obișnuită, care se regăsesc și în regulamentele europene. Accentul deosebit pe aceste puncte de legătură este justificat, în contextul actualei mobilități și flexibilități a raporturilor cu element străin, așa încât să favorizeze libertatea de alegere a părților – în conflictele de legi – și celeritatea în soluționarea cauzelor – în conflictele de jurisdicții. Normele materiale (norme de aplicație imediată) rămân o soluție de reglementare în materii cum sunt condiția juridică a străinului sau efectele hotărârilor străine. Determinarea normelor de poliție este realizată în funcție de mai multe criterii; dintre criteriile frecvent utilizate în practică, sunt menționate: criteriul formalist, criteriul tehnic și criteriul finalist.

Domeniul dreptului internațional privat abordează instituțiile juridice care formează ramura dreptului internațional privat și care constituie, implicit, principalele materii de studiu ale științei dreptului internațional privat. Autoarea observă, în mod judicios, că termenul de „*conflict de legi*” este un termen specific dreptului internațional privat, cu un sens metaforic pentru vorbirea curentă și care exprimă o îndoială ce stăruie, de fapt, în mintea judecătorului asupra competenței diferitelor legi de a se aplica raportului juridic. În funcție de sistemul juridic al țării căreia îi aparține instanța, judecătorul va aplica legea indicată de normele de drept internațional privat proprii. Astfel, până la determinarea legii aplicabile există conflict de legi. Din momentul alegerii legii aplicabile cu ajutorul normelor conflictuale din propriul sistem de drept, conflictul de legi va înceta să mai existe. Conflictul de jurisdicții se soluționează după

norma juridică aparținând sistemului de drept al instanței sesizate cu soluționarea litigiului (*lex fori*). În măsura în care va constata că este competentă, instanța va aplica normele procedurale din legea națională cu privire la litigiu. Condiția juridică a străinului completează domeniul de studiu al dreptului internațional privat, fiind evident că mare parte a conflictelor de legi sunt generate de recunoașterea unui set de drepturi și obligații ale străinilor în țara forului („străin” este și apatridul, adică persoana care nu are cetățenia niciunui stat). Cetățenia constituie punct de legătură pentru unele norme conflictuale cum sunt cele referitoare la starea și capacitatea persoanei fizice; cetățenia interesează și din punctul de vedere al procesului civil internațional, dar ea face obiectul preponderent de studiu al dreptului constituțional.

Aplicarea legii străine în România se va realiza doar în limitele și sub condițiile impuse de legea forului, neputându-se aplica prin propria ei forță juridică niciodată. Aplicarea legii străine este studiată prin prisma finalității de aplicare în calitate de *lex causae*. Autoarea acordă atenție necesității aplicării legii străine în România și condițiilor de aplicare a legii unui alt stat (legea străină se aplică ca urmare a dispozițiilor normelor conflictuale ale țării forului; în general aplicarea legii străine nu este limitată și condiționată de principiul reciprocității). În cazul aplicării legii străine altfel decât cu titlu de *lex causae*, specificul este dat de faptul că, în antagonism cu *lex causae*, legea străină este privită ca o reglementare izolată sau ca un element de fapt. În unele situații, legea străină este numai „luată în considerare”, adică nu se stabilesc efectele juridice privind cauza potrivit prevederilor acesteia, ci legea străină constituie doar o condiție pentru aplicarea legii proprii sau se ține seama de ea pentru a defini un raport juridic. Așadar, „luarea în considerare” a legii străine presupune că se ține seama de aceasta, dar numai pentru a se aplica legea proprie (a forului).

Conflictele de legi în situații speciale reunesc mai multe tipuri de conflicte: conflictul de legi dintre legile statului în care coexistă mai multe sisteme legislative; conflictele de legi interprovinciale sau interregionale; conflictul de legi în cazul succesiunii de state; conflictul de legi în cazul statului necunoscut; conflictul de legi interpersonal. Această enumerare cuprinde, de fapt, două mari categorii de conflicte. În primul rând, este vorba de conflictele de legi internaționale, care apar, de regulă, între legile unor state independente; în situații speciale norma conflictuală a forului poate să trimită însă la legea unui stat care a încetat să mai existe sau la legea unui stat care nu este recunoscut de către țara organului de jurisdicție. În al doilea rând, sunt avute în vedere conflictele de legi interne, care apar în situația în care norma conflictuală a forului trimite la legea unui stat unde, datorită, condițiilor istorice, sunt în vigoare mai multe legislații. Conflictele de legi interne pot să apară, de asemenea, între legile statelor membre ale unei federații sau între legile provinciilor ori regiunilor aceluiași stat, precum și între legile aceluiași stat dacă o lege se aplică în funcție de diferite criterii, ca de pildă, criteriul etniei sau criteriul confesiunii. Extrem de util pentru dreptul internațional privat, studiul conflictelor de legi în situații speciale dobândește conotații specifice în contextul dreptului european. Regulamentele europene care tind să uniformizeze, pe cât posibil, normele conflictuale din dreptul statelor membre, fac referiri exprese la conflicte de genul celor menționate anterior. Cele mai frecvente reglementări în materie sunt dedicate situațiilor în care, la nivelul statelor membre, coexistă sisteme plurilegislative care au optici diferite asupra unor instituții juridice identice (de exemplu, Roma I și Roma II, care se extind cu privire la elementul de extraneitate în obligațiile contractuale și în obligațiile generate extracontractual).

Calificarea și conflictul de calificări sunt tratate în raport cu toate posibilele înțelesuri ale noțiunilor în sistemele de drept. Variațiunile de reglementare ale dreptului conflictual național determină specificul încadrării conceptelor în categorii juridice. Noțiunile juridice care exprimă conținutul și punctul de legătură al normei conflictuale pot să nu aibă același înțeles în sistemele de drept care sunt în prezență cu privire la un raport juridic transfrontalier; ceea ce determină calificări care, de cele mai multe ori, au corespondent în sistemele naționale, iar altele, nu. Soluțiile conflictului de calificări sunt elaborate la nivel legislativ, doctrinar și jurisprudențial, după reguli care nu sunt întotdeauna acceptate de totalitatea statelor. Mai ales în regulamentele europene sunt utilizate noțiuni ce nu sunt egal înțelese și aplicate la nivelul statelor membre. Efortul de compatibilizare a textului regulamentelor cu realitățile țărilor membre este realizat, în principal, de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene, într-un șir de hotărâri menite la calificări și aplicării unitare a normelor europene. Calificarea primară și calificarea secundară, legea după care se face calificarea în dreptul internațional privat român (regula și excepțiile) sunt larg dezbătute, cu aplecare permanentă spre exemplificare, pentru o înțelegere optimă a noțiunilor.

Retrimiterea și formele acesteia sunt analizate atât în cadrul dreptului român, care are dispoziții aparte în Codul civil, cât și prin filtrul convențiilor internaționale la care țara noastră este parte, a practicii judiciare și a sistemelor plurilegislative.

Cazurile în care dreptul străin competent nu se aplică, reunesc ordinea publică de drept internațional privat, fraudarea legii și înlăturarea excepțională a legii străine.

Ordinea publică de drept internațional privat reprezintă un mijloc de îndepărtare a legii străine, normal competente, atunci când aceasta este contrară principiilor fundamentale ale dreptului autorității sau instanței chemată să soluționeze o cauză cu element străin. Acest corectiv excepțional al legii străine este analizat prin prisma caracterelor sale și al efectelor pe care le produce în dreptul forului (efectul negativ, care constă în înlăturarea dispozițiilor din legea străină și efectul pozitiv, adică aplicarea subsidiară a dreptului străin).

Fraudarea legii, înțelegându-se ca operațiune prin care părțile unui raport juridic folosesc mijloace legale pentru a înlătura aplicarea unor dispoziții care s-ar fi aplicat dacă nu ar fi intervenit fraudă, are particularități semnificative în dreptul internațional privat. Problematika fraudării legii – noțiune, condiții, domenii, modalități și etape – este expusă prin intermediul exemplurilor și trimiterilor la textele convențiilor referitoare la anumite categorii de bunuri care se pretează la schimbarea punctului de legătură dintr-un stat în altul. Se realizează distincția între situația în care este fraudat dreptul român în favoarea unui drept străin competent potrivit normei conflictuale române și situația în care este fraudat dreptul străin competent potrivit normei conflictuale române, în favoarea dreptului român sau a dreptului unei țerte țări. Sub aspectul sancțiunii, hotărârea străină va fi refuzată la recunoaștere sau se va aplica legea română, după caz.

Înlăturarea legii aplicabile este excepțională putând interveni doar atunci când având în vedere circumstanțele cauzelor raportul juridic respectiv are o legătură foarte îndepărtată cu legea respectivă. Este explicată sintagma „*legătură foarte îndepărtată*” și excepțiile de la regula statuată în noul Cod civil.

Una dintre chestiunile de mare actualitate este conflictul de legi în timp și spațiu. Recunoașterea drepturilor câștigate are semnificația unui principiu nou și original al dreptului internațional privat, care a fost analizat uneori în opoziție cu conflictele de legi. În conformitate

cu dispozițiile Codului civil, drepturile dobândite în străinătate sunt recunoscute în principiu în România, cu excepția situației când se încalcă ordinea publică de drept internațional privat român. În situația în care un drept a fost dobândit în temeiul un ei hotărâri judecătorești străine, aceasta poate să fie recunoscută în România în condițiile prevăzute de Codul de procedură civilă. Autoarea evocă situațiile în care hotărârea străină poate fi refuzată de la recunoaștere, cu mențiunea că analiza de detaliu este efectuată în cadrul materiei dreptului procesual civil, întrucât reglementarea specifică se găsește în cuprinsului Codului de procedură civilă.

Lecțiile de drept internațional privat se constituie într-o modalitate utilă și exhaustivă de asimilare a instituțiilor părții generale a dreptului internațional privat. Grefată pe actualitatea legislativă națională și internațională, lucrarea rămâne în memoria studentului și a specialistului prin prezentarea accesibilă și nuanțată a conceptelor, prin exemplificările extreme de utile ale problematicii elementului de extraneitate și prin consecvența cu care aspectele teoretice sunt împlinite constant cu jurisprudența relevantă a instanțelor naționale și internaționale.

* Professor PhD. at „Simion Bărnuțiu” Faculty of Law, within „Lucian Blaga” University of Sibiu; jugastrucalina@gmail.com.